

دهشتی له زمانى كوردیدا زۆر وشه ههبن مانای دوور و نزیكى فەنتاستیک بگهیهنن وهك: خهبال، ئەندیشه، داهینان، جیهانیتى خهیاڵى ناویزه، بى وینه، خورافى، ئەفسوون، نااسایى، جیهانیتى جیگای باوهپرکردن نهی. له زمانى عهزیهشدا هه مان كیشه ههیه وهك: (خیالی، وهمی، غریب، خارق، غیر عادى...).

دۆزینه وهى بهرانبهەر، یان هاوتایهكى دروست و گونجاو، لهرووى تهكنیکه وه پر به پیتستى ئەم زاراوهیه بى، له زمانى كوردی و عهزیهى، كاریكى سهخته، هۆیهكەى ئەمەش به پلهى یهكهم دهگه پیتسه وه بۆ هه لکه وتنى زاراوهى فەنتاستیک كه وهك جوهره ئەده پیتك و هونه ریتك كه سهه به ناوه ندىكى شارستانى رۆژتاوايه، ئەمەش تهواو جیاوازه له هى رۆژههلات.

زاراوهى فەنتاستیک له رگی لاتینی - Fan-tasticus- هوه هاتوووه. له لایهكى دیکه ئەم زاراوهیه، ئەمرۆ له زمانه كانى ئەوروپى، هه ندی جار وهك ناو و سیفهت بهرانبهەر به حاله تیک، دیارده بهك، شتیكى نایاب و سهرنج راکیش به كاردی، وهك: Wonderfule, superbe, كه دهكا: مهزنه، نایابه، جوانه.

زاراوهى فەنتاستیک كه نوینه رایه تی ناواخن و هه لکه وتیكى ئەده بی (سه ره وهى ناسایى و سروشتى) دهكا، له ناو ئەده بی نووسراوى ئەوروپى بۆ سه دهى حه قده دهگه پیتسه وه، به لام گه شه سندن و دهوله مندبوونى له سه دهى نۆزدهیه مه وهیه. له بنچینه دا له گه ل رۆمانسیزم و ریالیسیزم گه شه ی کردوووه.

له رووى سه ره له دان و گه شه سندن وه هاوته ریب له گه ل فەلسه فهى راسیونالیزم - Rationalisme - عه قلابیهت له سه دهى حه قدهیه م سه ره له ده دا و گه شه دهكا، به تایبه تی له گه ل لایه نی پیتچه وانیه ئەم فەلسه فهیه كه

فەنتاستیک – Le Fantastique

د. محسین ئەحمەد عومەر
(زانکۆی سه لاهه دین - کۆلیژی زمان)

ناعه قلائبییهت - Irrationalisme، ههر لهوسه رده مه وه، وهک چه شه و مه یلیک، بۆ جیهان و خه یالی «سه ره وهی سروشت و ئاسایی» و «خه ون» له ناو چوارچیه و بهرگیکی کابووسی و جیهانیتیکی خه یالی رهش، که وهک سیمایهک له ئه ده بی رۆمانتیکی ئه لمانی و «رۆمانی رهش» ی ئینگلیزی ده رده که وی، ئه مهش له شیوهی: په یان نامه له گه ل شه ییتان و دیاردهی شه ییتانی، یان شه ییتان ئامیز، (که سایه تییه کی سه ره وهی سروشت و خاوه ن هیزتیکی ئه فسوونی و شه پانی) هه روه ها بوونی دیاردهی شاراه و پر له نه یینی له ئه ده بیاتی ئه مانه ی سه ره وه ههستی پی ده کری. ده شی (فاوست - Faust) ی گۆته - Goethe، نمونه به کی جوان و بالای ئه م هه لکه وته و ئه م جۆره ئه ده به بی له سه ره ده می رۆمانتیکیدا.

رۆمانی فرهنسی له سه ده ی نۆزده یه م که وتۆته ژیر کاربگه ری هه موو ئه م ئه ده به ی هاوسییکانی، هه مان بابه ت بۆ پیشاندانی خه م و نیگه رانی و نادنیایی سه ره ده مه که سوودی لی وهرگیراوه، ده شی کۆمه لیک تیم - Theme - بابه ت، له ناو ئه ده بی فرهنسی له و سه ره ده مه دا بدۆزینه وه، که پیوه ندییان به سه ره له دان و به کاره ییتانی ئه م جۆره ئه ده به وه هه بی، وهک له ناوچوونی به ها شارستانییه کان، له ناوچوونی باوه ره ئایینییه پۆزه تیقه کان، پاشه کشه ی به ها کۆمه لایه تییه جیگیره کان، گۆران له ستره کتۆری کۆمه لایه تی، سیاسی، رۆشنیری.

ئه م واقیعه وای کردوه، نووسه ران هه ستیارین و گرینگی به خه ون بده ن و سنوره کانی حه قیقه ت و راستی بۆ ناو وه م و خه یال دووربخه نه وه.

له وای سالی ۱۸۵۰، که ده کاته سه ره تای سه ره له دانی سه مبولیزم و ناتۆرالیزم و ریالیسیزم له ئه ده بی نو، کۆتایی به فه نتاستیک نای، به لکو زیاتر گه شه ده کا. نووسه ران روانینی دیکه له م باره یه وه پیشکهش ده که ن، ئه مهش وهک یاری کردنیک دیته بهرچاو له باره ی سنوره کانی (ئه وهی ده شی به ده ست بی، یان سنوره کانی ئیحتیمال و شیمان و نزیک بوونه وه له مه حال) ناسراوترین ئه دیبان له ئه ده بیاتی رۆژئاوایی که گرینگی زۆریان به فه نتاستیک داوه، ئه دگار ئالان پۆ و گی دو مۆپاسان-ن.

کۆمه لیک توخم هه ن که له فه نتاستیکدا به و شیوه یه ی له ئه ده بی ئه ورووپیدا هه یه ده بی هه بن وهک: تارمایی و

شه به نگ، شوپینیکی نا سروشتی که گومان و دلله راوکی دروست بکا، بوونی شامپیر - Vampir، هه لسانه وه له ناو خۆله میش و زیندوو بوونه وه و فرین. ته لیسم و ته لیسمان، بوونی کۆنتر- په یان نامه، وهک ئه وهی له فاوستی گۆته - دا هه یه که له نیوان پاله وانی سه ره کی و هیزتیکی شه ییتانی و شه رانییه. ئه مهش هه رده م وهک گره ویک وایه له سه ر گیان (پۆح) له پیتاوی به ده ست هیتانی نه مری و به خته وه ری.

له پاله وانی فه نتاستیکدا کۆمه لیک خاسییته هه ن، وهک: خۆ بزکردن و هاتنه وه بۆ ناو فۆرمی بینراو، تیپه رین به ناو دیوار و ماده، میتامۆرفۆز بوون، واته له بهرگیکه وه چوون بۆ بهرگیکی دیکه، ئه مهش هه رده م له مرۆقیکه وه بۆ به کیکی تره، یان له مرۆقه وه بۆ گیانه وه رتیکی درنده و ناویزه و به پیچه وانه شه وه. هه روه ها بوونی ده سه لات و هیزتیکی ئه فسووناوی که سنوره کانی واقیعه ت و خه یال بیری.

له پروی هونه ری نووسین و شیوازه وه، رۆمان و چیرۆکی فه نتاستیک هه رده م، یان به لای زۆری له سه ر زمانی که سی یه که می تاکه (من...)، ئه مهش له یه ک کاتدا ته عبیر له پاله وان و نووسه ر ده کا.

شوپن له رۆمان و چیرۆکی فه نتاستیکدا بایه خیتیکی گرینگی پی ده درئ، وهک: بوونی شوپینیکی چۆل، لیواری ده ریا و رووبار، خانویه کی چۆل، ئه نتیکه خانه... تاد. وهختیش به هه مان شیوه بایه خی تایبه تی خۆی هه یه، که رووداوه کان هه رده م له ئیواره، یان له شه و و نیوه شه و، وپرای باو و بۆران و ته م و باران رووده ده ن.

له ئه ده بی رۆژهه لاتی کۆن و نو، کۆمه لیک توخم و هه لکه وتی فه نتاستیک ده دۆزیته وه، به تایبه تی له داستانه کۆنه کان وهک: هه زارو یه ک شه وه و هی تر. له ئه ده بی نووسراوی کوردی ده شی ئه م بابه ته زۆر که م بی، به لام هه لکه وت و سیمای فه نتاستیک ده شی له حیکایه ت و چیرۆکی ئه فسانه بی و خورافی هه بی، به لام دیسان هه مان ناواخن له شیوه ئه ورووییه که ی سه خته بدۆزیته وه. ده شی چه مکی «رۆژهه لات» خۆی، وهک به و شیوه یه ی له رۆژهه لاتنا سیدا هاتوه، هه ندی جار مانای فه نتاستیک بگه یه نی، وهک شتیکی نایاب و جوان و مه زن، به لام هه ر ئیمیرۆ ئه م روانینه ش له پوکانه وه دایه.